

Katsauksia

enemmän tietoista huomiota kielisukulaisten uhanalaiseen asemaan ja tulevaisuuteen. Mutta kun perustiedotkin usein puuttuvat, on hyvin vähän mahdollisuuksia saada ongelmien laajuudesta selvää kuvaa. Tärkeää olisikin käyttää määrätietoisesti hyväksi ne kerrat, jolloin samojen ongelmien kanssa painiskelevien kansojen edustajia on koottu yhteen. Pelkkä pehmeä ja kantaa ottamaton tapaaminen antaa helposti ajan valua käsistä tai ainakin vesittää ongelmien vakavuuden. Pohjoisten ja ns. pienten kansojen ongelmat on levitetty koko maailman puntaroitaviksi. Samojen ongelmien kanssa alkavat kuitenkin itse asiassa painiskella jo kaikki ns. suuremmatkin Venäjällä asuvat uralilaisia kieliä puhuvat kansat. Maailman alkuperäiskansat ovat järjestäytyneet voidakseen tehokkaammin ajaa oikeuksiaan, ja esimerkiksi saamelaiset ovat näkyvästi osallistuneet tähän toimintaan. Ehkäpä myös kielisukulaisuus kävisi yhteisestä nimittäjästä, joka voisi koota eri kansoja vastustamaan konkreettisesti sitä, että kielet katoavat yksi kerrallaan.

RIHO GRÜNTAL

Vatjan kielen tutkimisesta ja nykytilanteesta

Viron kielen lähin sukulaiskieli on vatja. Ennen toista maailmansotaa oli läntisimmistä vatjalaiskylästä Kukkosista Viron rajalle vain neljä kilometriä. Vielä nykyäänkin tietävät virolaiset autonkuljettajat osoittaa tiettyä paikkaa Narvan–Pietarin -maantiellä ja mainita, että sieltä meni tasavallan raja. Viron tasavallan aikana oli Neuvosto-Venäjään kuuluvalle Vatjan alueelle pääsy vaikeaa. Sodan jälkeisinä vuosina pääsivät tiukasti suljetulle raja-alueelle vain Neuvostoliiton ja Viron tutkijat, ja vatjan kielen tutkimi-

nen jäikin sodanjälkeisinä vuosina virolaisten tehtäväksi. 200 vuotta on vatjan kieltä tutkittu, nyt siitä on tullut historiallinen kieli, ja kaikki tähän mennessä kerätty on erittäin arvokasta. Aineellisen ja henkisen kulttuurin todistajiksi jäävät kirjalliset muistiinpanot, nauhoitukset, museoihin kerätyt kansatieteelliset esineet ja arkeologiset muinaisjäännökset.

Vatjalaiset ovat Inkerinmaan alkuasukkaita, ja he ovat asuneet siellä lähinaapureitaan, inkeroisia ja suomalaisia kauemmin. Entisinä aikoina vatjalaiset asuivat Inkerin tasangolla Laukaanjoen alajuoksulta nykyiseen Hatsinaan saakka. Vähitellen alue pieneni sekä idästä että lännestä, ja samoin väheni vatjaa puhuvien ihmisten määrä.

Venäläisen kansatieteilijän Peter von Köppenin tietojen mukaan (Erklärender Text zu der ethnographischen Karte des St. Peterburger Gouvernements. St. Petersburg 1867) asui tuolloin Pietarin kuvernementissa 37 kylässä 5148 vatjalaista (niistä itämurteen puhujia 1695). Varmaankin oli heidän lukumääränsä suurempi, koska Köppen laski Kukkosin murteen puhujat inkeroisten joukkoon. Asiaa koskevista lähteistä voi löytää seuraavia tietoja: Lauri Kettunen mainitsi v. 1915 vatjalaisten luvuksi 1000. Hän arveli, että ei kai kulu ihmispolveakaan, kun vatjan kieli on kuollut. Ennustus oli vähän liian pessimistinen, mutta väistämätön tulevaisuus näkyi jo tuolloin. Vuoden 1926 väestönlaskennan mukaan oli vatjalaisia 705. V. 1938 vatjalaisten määrä oli 500–700 (Iso Tietosanakirja), 1942 500 (G. Ränk) ja 1943 200 (J. Mägiste). Välillä olivat saksalaiset polttaneet suuren Jarvikoiškylän, ja osa asukkaita oli viety jopa Liettuaan. Vuonna 1947, sodan jälkeen, kun melkein kaikki vatjalaiset oli lähetetty Suomeen ja useat sieltä palanneet Venäjälle Novgorodin ja Kaliningradin oblasteihin, joista paluulupa annettiin vasta Stalinin kuoltua, laski Paul Ariste 100 vatjalaista. 1960-luvulla lähti Aristen julkaisuista liikkeelle luku 25, mutta jos otetaan mukaan kaikki, jotka jonkin verran

puhuvat vatjaa ja ovat vatjalaisista vanhemmista syntyneitä, niin heitä on nykyisin n. 60.

Jos otetaan huomioon, että nuorin vatjan kielen puhuja on syntynyt v. 1935 ja vanhin 1898 ja heidän jälkeläisensä eivät enää puhu vatjaa, niin seuraavan vuosituhannen alussa vatja on jo hävinnyt kokonaan. Kuitenkin vatjalaisissa on tapahtunut kiinnostava muutos. Vuoden 1989 väestönlaskennassa vatjalaisia ei ole virallisesti laskettu, mutta pietarilaisten kansatieteilijöiden epävirallisten tietojen mukaan lähes 200 ihmistä ilmoitti olevansa vatjalainen. Kun taas itse olen vatjalaiskylissä kysynyt ihmisiltä, mitä he vastasivat väestönlaskennan kysymykseen omasta kansallisuudestaan, niin kaikki vanhuksot sanoivat ilmoittaneensa venäläinen, kun kerran niin on passissa, taikka sitten sitä ei kysyttykään. Näin ovat ne 200 henkilöä kai vatjalisten jälkeläisiä, jotka ovat halunneet joko erottua venäläisistä taikka heissä on herännyt muisto siitä, että heidän mummonsa ja vaarinsa puhuivat kotikylissään vatjaa. He itse eivät enää edes ymmärrä esi-isiensä kieltä, ja he asuvat enimmäkseen laajalla Pietarin alueella teollisuuskeskuksissa. Vatjaa puhuvien vanhuksien lapset eivät enää asu kotikylissään.

Kysymys omasta nimityksestäkin on mutkikas. Usein vatjalaiset nimittävät itseään *izoreiksi* erottuakseen siten nyt jo enemmistöön kuuluvista venäläisistä. Kun ilmenee tarvetta erottaa vatjalainen inkerikosta, niin sanotaan vain, että *mü pajatamme a nämä läkkäväd*. Nimitystä *vatjalainen* käytetään vain kieli-ihmisten kanssa puhuessa, ja ympäristön venäläiset sanovat kaikkia ei-venäläisiä asukkaita *tšuudeiksi*.

Kerrottakoon lyhyesti siitä, mitä vatjan kielestä on talletettu. Vatjalaiset löysi tieteelle Narvan pappi Fr. L. Treffurt v. 1783, ja siitä alkaen on heidän kieltään tutkittu aika paljon. Tähän mennessä on ilmestynyt kaksi vatjan kielioppia. V. 1856 julkaisi August Ahlqvist 90 sivua käsittävän teoksen »Wotisk

grammatik...», joka ei ehkä ole aivan luotettava mutta antaa jonkinlaisen yleiskatsauksen yli sadan vuoden takaiseen kieleen. Lähes sata vuotta myöhemmin, v. 1948 ilmestyi viroksi ja v. 1965 englanniksi Paul Aristen vatjan kielioppi (Vadja keele grammatika, Grammar of the Votic language). Molemmat edellä mainitut perustuvat Kattilan murteeseen, eivätkä ne sisällä syntaksia. Ainut vielä nykypäivinäkin elävään Joenperän murteeseen perustuva kielioppi on vatjalaisen Dmitri Tsvetkovin v. 1924 kirjoittama. Se käsittää 55 sivua, ja sen käsikirjoitus on Tallinnassa Emakeele Seltsin hallussa. Tsvetkov oli ainoa vatjalainen, joka yritti hankkia akateemisen koulutuksen, mutta hänen opiskelunsa Tarton yliopistossa päättyi itsemurhaan onnettoman rakkausjutun takia. Johanna Laakso valmistelee Helsingin yliopistossa Tsvetkovin käsikirjoituksen käänteiseluetteloa.

Myös sanakirjoja on kokonaan julkaistu kaksi. V. 1980 ilmestyi Lauri Postin Vatjan kielen Kukkosen murteen sanakirja (Lexica Societatis Fenno-Ugricae XIX, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 8; toim. Seppo Suhonen ja Lauri Posti), jonka 631 sivulla esitetään vuosina 1931 ja 1932 Virossa ja Viron Inkerissä yhdeltä vatjalaisperheeltä kerätty aineisto. V. 1986 ilmestyi Lauri Kettusen 181 sivua käsittävä Jarmo Elomaan, Eino Koposen ja Leena Silfverbergin toimittama Vatjan kielen Mahun murteen sanasto (Castrenianumin toimitteita 27). Aineisto on kerätty v. 1913 Kettusen toisen Vatjan-matkan aikana; hän teki niitä yhteensä neljä. Tämä sanasto on arvokas, sillä itävatjan murre oli tuolloin jo häviämässä.

Nyt vähän sanakirjasta, jota on valmisteltu jo lähes puoli vuosisataa Virossa. Julkaistun kieliaineksen kopiointityöt aloitettiin Tarton yliopistossa 1930-luvulla. V. 1957 luovutettiin vasta perustetulle Kielen ja kirjallisuuden laitokselle Tallinnaan. Laitoksen suomalais-ugrilainen osasto ryhtyi ahkerasti jatkaamaan työtä. Kortisto kasvoi kasvamis-

Katsauksia

taan, siihen liitettiin kaikki julkaistut materiaalit, kerättiin lisää kenttäretkiltä ja otettiin mukaan Aristen ynnä muiden yksityiskokoelmat. Syntyi koko seinän täyttävä kortisto, joka nykyään sisältää 204 000 sanalippua. Jo vuosikautia on ajoittain julkaistu kielitieteellisissä julkaisuissa tietoja siitä, miten pitkälle sanakirjan laatiminen on edistynyt, ja aina on melkein valmis työ juuttunut siihen, että tekniset ongelmat viivyttävät ilmentymistä – joko painotekniikka ei ole pystynyt käsittelemään transkriptiota tai ei ole ollut paperia tai on ollut muita senkaltaisia vaikeuksia. Paul Aristella oli tapana sanoa, että hän juoksee kilpaa vatjalaisten kanssa, kumpi kuolee ennen – vatjan kieli vai hän. Samoin hän sanoi odottavansa vatjan sanakirjan ilmentymistä, mutta ei ehtinytkään odottaa kyllin kauan – hän kuoli vuoden 1990 helmikuussa, ja sanakirjan 1. osa ilmestyi saman vuoden lopussa. Tekstiä on huomattavasti karkeistettu, niin että suomalais-ugrilaista transkriptiota ei juuri olekaan. Käännökset ovat viron ja venäjänkielisiä, arveluttavissa tapauksissa taas sillä kielellä, jolla ne alunperin on merkitty muistiin. Etusijaan asetetaan Kattilan ja Mahun murre, koska niissä on vähiten myöhäisiä muutoksia. Kuitenkin yritetään ilmaista muidenkin murteiden luonteenomaisia piirteitä. Painosmäärä on 5000. Toinen osa on painokunnossa, ja asia on taas kiinni paperista.

Nyt siitä, kuka ja miten on tutkinut vatjaa sodanjälkeisinä vuosina Virossa. Vuonna 1947 järjestettiin ensimmäinen Tarton yliopiston tutkimusretki vatjan alueelle, ja vuodesta 1956 alkaen retket ovat olleet melkein säännöllisiä joka vuosi. Vuoteen 1978 asti kenttäretkiä johti professori Paul Ariste. Hänen kanssaan kävivät vatjalaisissa melkein kaikki suomalais-ugrilaisen laitoksen nykyiset professorit ja apulaisprofessorit. Vuosi vuodelta kasvoi niiden opiskelijoiden määrä, jotka olivat saaneet ensimmäiset kenttätyökokemuksensa vatjalaisten parissa, mutta tutkijoiksi antau-

tuneita oli jostakin syystä vähän. Paitsi Tallinnan suomalais-ugrilaisen laitoksen työntekijöitä, jotka sanakirjaa toimitaessaan ovat vuosikautia harrastaneet vatjaa, ei Tarton yliopistossa kukaan muu minun lisäksi ole todella ottanut päätyökseen vatjan kielen tutkimista. Vatja on ollut meille enemmän ulkoilmaluentosali, kun se on niin lähelläkin. Sieltä saadaan kenttätyökokemusta, opitaan haastattelemaan mummoja ja käyttämään yksinkertaista transkriptiota. Suomalais-ugrilaista kieltä opiskelevien on toisen opintovuoden jälkeen käytävä kenttätyössä. Heille jaetaan tutkimusaiheet, ja koska vatjan kieli on melko lähellä viroa, niin opiskelijat pärjäävät aika helposti ihan alkuvaiheesta alkaen. Tosin aina on olemassa vaara, että esittäessämme kysymyksen viroksi saamme vastauksenkin samalla kielellä.

Vatjalaiset ovat monikielisiä; venäjä on jokapäiväisenä seurustelukielenä, suomi muistona Suomessa olosta, viro ehkä Virossa asuvilta lapsilta, inkeroinen naapuritalon mummoilta, ja niin voi jokaiselle vastata hänen omalla kielellään. Mutta koska vatjan kielen puhujia on aika vähän, niin kaikki mummot tietävät, mitä heiltä odotetaan, ja voin ihan varmasti sanoa, että jos tiede ei suoranaisesti aina hyödykään kerätystä aineistosta, niin kesäiset kenttäretkemme ovat koko lailla auttaneet vatjan kielen säilymistä. Olemmehan aina korostaneet, että vatjan kieli on jotain erikoista, ainutlaatuista, jotain sellaista, mitä vain nämä mummot osaavat ja mitä heidän ei tarvitse hävetä vaan päinvastoin: he voivat olla ylpeitä siitä. Sen vuoksi ei ole vaikea löytää kielenoppaita, vaikka vuosi vuodelta on yhä enemmän niitä, jotka poistuvat kotikylästään kaupungeissa asuvien nuorten luokse, ja heidän palattuaan kesäisin kylään heidän kielensä on huomattavasti huonommassa kunnossa.

Vuoteen 1978 saakka vatjan-retkiä johti Paul Ariste, siittämisin minä. Kerätty sanasto (jokaisen on syksyllä jätettävä 200 sanalippua), on suomalais-ugrilaisses-

sa laitoksessa, mutta valitettavasti tilan puutteen vuoksi lipuston säilyttäminen on vaikeaa, puhumattakaan jostain systeemistä. Näitä sanalippuja opiskelijat käyttävät kirjoittaessaan kurssi- ja diplomitoitään, joita on vatjan kielestä tehty 42 opinnäytettä (38 kielestä ja 4 kansanrunoudesta). Kenttäretkiä tarvitsin itsenkin laatiakseni väitöskirjani vatjan subjektista ja predikaatista. Laitoksella on parikymmentä tuntia nauhoitteita ja runsaasti sanalippuja. Tarvittaisiin vain tilaa ja työvoimaa niiden järjestämiseen.

Kuten edellä mainitsin, Paul Ariste oli vatjan kielen tutkija koko elämänsä ajan. Hänen ensimmäiset vatjankieliset muistiinpanonsa ovat peräisin vuodelta 1923. Myöhemmin hän kirjoitti vatjaa muistiin vuosina 1932, 1942, 1947 ja sitten säännöllisesti vuodesta 1956 alkaen. Hän jatkoi tätä työtä kuolemaansa asti vuoteen 1990. Ollessaan vuonna 1989 syksyllä Tarton sairaalassa nuorimman vatjalaisen Nina Lenivenkon kanssa hän keräsi tältä aineiston viimeistä vatjan kieltä koskevaa kirjoitustaan varten. Mitä tulee Aristen aineistoon, niin sen pääpiirteinä on erittäin hyvä järjestelmällisyys. Käsin kirjoitetut 23 nidettä »Vatjan etnologiaa» sisältävät seuraavaa: 5369 sivua kirjoitettua tekstiä, joka vuoden 1988 lopussa käsitti 330 laulua, 54 loitsua, 7 itkuvirttä, 204 satua, 274 tarinaa, 54 legendaa, 107 vitsiä, 786 sananlaskua, 147 puheenpartta, 239 arvoitusta, 3226 yksikköä uskontoa ja tapoja sekä 1633 yksikköä historiallisia ja kansatieteellisiä seikkoja. Lisäksi Aristelta on jäänyt päiväkirjoja ja huomattavan hyvä rekisteri, jonka avulla voi hetkessä saada kaikki tarvittavat tiedot jostakin kylästä, kielenoppaasta tai lajista. Kaikki Aristen materiaalit luovutettiin Kreutzwaldin kirjallisuuseumuseoon. Edelleen Aristella oli 44100 sanalippua sisältävä sanakortisto, joka liitettiin vatjan sanakirjan aineistoon.

Myös Tartossa sijaitseva Kreutzwaldin kirjallisuuseumuseo on kerännyt vatjalaisaineistoa. Sen fonoteekissa on 13,5 tuntia nauhoituksia tapoja, uskomuksia ja

kansanlauluja. Aineistoa on muokannut kirjoituksiksi ja tutkimuksiksi presidentin rouva Ingrid Rüütel. On myös valmistunut äänilevy vatjalaisten ja inkeröisten lauluista.

Suurimman työn ovat tehneet Tallinnassa sijaitsevan Viron tiedeakatemia Kielen ja kirjallisuuden laitoksen suomalais-ugrilaisen osaston työntekijät. Sanakirjan laatimisen vaatiman rasittavan ja mahtavan työn ohessa on kerätty runsaasti aineistoa yksittäisiä kirjoituksia varten. Nauhoituksia on tehty vuodesta 1956 alkaen, ja niitä on yhteensä 185 tuntia 37 minuuttia. Valitettavasti kenttäretkiä ei ole enää pitkään aikaan järjestetty. Paitsi Elna Adleria, joka on julkaissut eräitä kirjoituksia ja suuren koelman itävatjalaisia tekstejä, instituutissa ei ole ketään, joka tutkisi vatjaa.

Eestin Kansallismuseon ensimmäinen tutkimusretki vatjalaisten alueelle oli v. 1942, ja suuri osa retken aineistoa on julkaistu, vaikkakin melkein 40 vuotta myöhemmin (Ilmar Talve, Vatjalaista kansankulttuuria, Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 179, 1980). Museoon on kerätty aineistoa 1930-luvulta alkaen, mutta vanhimmat esineet ovat vasta 1800-luvun keskipaikkeilta; keräystyö aloitettiin liian myöhään, kun aineellinen kulttuuri oli jo venäläistymässä. Museossa on yhteensä 206 vatjalaista esinettä, joista voi sanoa, että ne ovat vatjalaisia usein vain siinä mielessä, että ne on saatu vatjalais-, eikä inkeröiskylistä. Valitettavasti esineiden nimitykset usein puuttuvat, samoin muut perustiedot esineistä. Parhaillaan muuan opiskelija kirjoittaa näistä esineistä tutkimustyötään. Pääasiassa museon varastot sisältävät työkaluja, mutta myös koruja ja kankaita; vaatteita on vähän. Ainut täydellinen vatjalainen kansanpuku on Pietarin kansatieteellisessä museossa, jossa on yhteensä 52 vatjalaista esinettä. Vuodesta 1987 lähtien museon tutkijat ovat taas käyneet vatjalaisalueella. Kerätään nykyajan käsitöitä, joista puuttuu kansallinen erikoisleima, sota- ja kolhoosi-ajan muistoja yms.

Katsauksia

Perinteisesti vatjan kieli jaetaan neljään murteeseen: 1. Kreevinien murretta puhuttiin nykyisen Latvian Bauskan kaupungin ympärillä vielä 1800-luvun alkupuolella, mutta myöhemmin kreevinit lättiläistyivät. Nimensä kreevinit ovat saaneet latviankielisestä sanasta *krieviņš*, joka tarkoittaa venäläistä. Vatjalaiset joutuivat sinne sotavankeina vuoden 1444–1448 sodan aikana saksalaisen ritarin Vinke von Overbergin vieminä. Heidän kielestään on säilynyt joitakin 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa tehtyjä muistiinpanoja. Vuonna 1871 selvitti Ferdinand Johann Wiedemann, keitä Bauskan ympäristön asukkaat olivat olleet ja miten he olivat sinne joutuneet. Hän julkaisi tutkimuksessaan »Über die Nationalität und die Sprache der jetzt ausgestorbenen Kreevinen in Kurland» kaikki kreevinin murteesta säilyneet muistiinpanot. Kreevinit saattavat olla kotoisin Vatjan alueen länsiosasta, koska heidän murteessaan ei ole tapahtunut $k > tš$ -muutosta.

2. Itävatjan murretta puhuttiin vuonna 1915 5 kylässä, v. 1942 enää vain Itšäpäivän kylässä, ja sieltä ovat peräisin viimeiseltä itävatjaa puhuneelta 82-vuotiaalta vanhukselta kirjoitetut tekstit, jotka julkaistiin v. 1968. Itävatjaa on aina puhuttu vähemmän kuin länsivatjaa. Itävatjan erityispiirteitä olivat k :n ja h :n säilyminen sanan lopussa (esim. *kaseg* 'kaste', *annag* 'anna'; *pereh* 'perhe', *terveh* 'terve'), sanan loppuvokaalin säännöllinen pidentyminen n :n kadon johdosta, myös yksikön 1. persoonassa (*miä annā* 'minä annan', *antāsē* 'annetaan') ja hs :n astevaihteluttomuus (*miä mahsan pro mahzan* 'minä maksan').

3. Kukkosin murre on läntisin vatjan murre, ja siinä on vahva inkeroisurteen vaikutus, niin että se on usein luettu inkeroisurteiden joukkoon. Kukkosilaiset itsekin ovat samaa mieltä. Vuonna 1932 sanoi eräs Kukkosin vatjalainen Lauri Postille: *tässä mü vassa esimäissä kertä külimma, että mü õmma neitā vad'd'alaisīta*. Kukkosin murteen viimeiset puhujat kuolivat 1980-luvulla. Kukkosin

murteen erikoispiirteenä on $k > tš$ -muutoksen puuttuminen, samoin afrikaatis-tuminen $s > ís$ (esim. *ísüttö* 'tyttö').

4. Länsivatjan murrealue on aika suuri, mutta lukuisista vatjalaiskylästä voi vatjaa kuulla enää Vainpuolen (Vaipõli) alueella, länsivatjan läntisimmällä seudulla, neljässä kylässä. Vatjan kieli elää vielä: suurin on entinen kirkonkylä ja perinteinen koulukeskus Joenperä, jossa nykyään asuu 25 vatjalaista (v. 1848 300), Luuditsassa asuu 15 vatjalaista (1848 74), Liivkylässä 20 (1848 134) ja Rajossa 1 (se on uusi kylä, syntynyt v. 1912 Joenperässä tapahtuneen tulipalon jälkeen).

Vatjan kieltä ei puhu kotona enää kukaan. Se tarkoittaa, että ei ole enää yhtään perhettä, jossa molemmat avio- puoliset eläisivät, taikka että molemmat olisivat vatjalaisia. Usein ovat paikalliset vatjalaiset sukua keskenään, ja kyläkädulla he voivat keskustella myös omalla kielellään, mutta jos seurassa on venäläisiä, niin yhtä helposti siirrytään venäjän kieleen, ja aika usein vatjalaiset suosivatkin seurustelukielenä venäjää. Inkeroisurretta puhuvan naapurin kanssa keskusteltaessa puhui aikaisemmin kukin vain omaa kieltä, ja keskustelu sujui hyvin. Niin ollen voi samasta perheestä olla peräisin omasta mielestään eri kansallisuuksiin kuuluvia lapsia. Jos sisarukset ovat syntyneet sekaperheessä eli jos toinen vanhemmista on vatjalainen, toinen inkerikko, niin heidän lastensa pääkieli riippuu siitä, kuka on heidän tuleva puolisonsa. Kun on löytänyt vatjalaisen elämänkumppanin, niin sanotaan oltavan vatjalaisia, jos taas puoliso on inkerikko, niin kotikieleksi on tullut inkeroisurte ja kansallisuudeksi ilmoitetaan inkerikko. Siten kielen ja kansallisuuden raja on aika häilyvä. Paras vatjalainen kielenoppaamme, v. 1898 syntynyt ja v. 1991 kuollut Nadjoža Leontjeva ei ollut lainkaan vatjalainen — hänen isänsä oli virolainen ja äiti inkerikko, ja kotikielenä oli jopa venäjä, mutta hän oli asunut yli 70 vuotta Liivkylässä, ja hänen miehensä suku oli Vainpuolen

suurimpia vatjalaissukuja, eikä Nadjožan vatjan kielelle ja muistoille ollut vertaa. Jõgõperän kylässä asuu neljä sisarusta, Borissovien suku, ja heistä nuorin on 60-vuotias, ja he kaikki puhuvat sujuvasti vatjaa, vaikka heidän vaimonsa tai aviomiehensä ovat venäläisiä. Ainoastaan silloin, kun he kerääntyvät vanhimman sisarensa luokse maanviljelystöihin, kuulee aitoa vatjaa ihan elävänä, koska he muulloin useinkin puhuvat sitä keskenään enemmänkin kielentutkijoita varten. Mutta tämäkin suku siirtyy usein puheessaan venäjään. Heidän lapsensa eivät puhu eivätkä ole koskaan puhuneetkaan esi-isänsä kieltä: lasten kanssa käytettiin jo syntymästä saakka venäjää, jotta heidän koulunkäyntinsä ja elämänsä olisi helpompaa.

Vain toistakymmentä vatjalaista puhuu vatjaa vapaasti. Nuorin vatjan kielen puhuja on syntynyt v. 1935. Hänenkään tyttärensä ei puhu enää vatjaa. Niin ollen nykyinen sukupolvi on viimeinen, lisää ei enää tule.

Omalla kielellä ajattelee ehkä vain joku yksin asuva vanhus. Kaikkien vatjaa puhuvien kieli on venäjänvaikutteinen. Kaikki neuvostoelämään ja politiikkaan

liittyvä on tietysti venäjänkielistä. Vatjalaiset ovat tosiuskovaisia ortodokseja. Siitä syystä on venäjänkielistä kaikki, mikä liittyy uskontoon. Kaikki kaipaavat upeata Joenperän kirkkoa, josta tehtiin kulttuuritalo. Kalmoille vietävä hiekka siunataan jossakin muualla, ja pirteimmät vanhukset käyvät Virossa tai Opoljessa silloin tällöin kirkossa.

Huonosti muistetaan kasvien ja lintujen nimet, paremmin eläimien. Lukuun ottamatta lukusanoja taipuvat venäjänkieliset sanat vatjan kieliopin mukaan. Lukusanoja käyttävät useimmat venäjäksi, varsinkin, jos täytyy sanoa vuosilukuja tai päivämääriä. Konjunktiot ovat usein venäjänkielisiä.

Toisaalta tuntuu kummalliselta, että vanhat paikannimet ovat säilyneet niin hyvin — Jamburgin ja Petterin kaupunkia ei ole ollut lähes 70 vuoteen, mutta harva menee Kingisseppiin tai Leningradiin.

Vatjan kieli elää viimeisiä vuosikymmeniään. Ja sen jälkeen tutkijat ryhtyvät tarkistamaan ja erittelemään sanalippuja, ääninauhoja, litterointeja.

HEINIKE HEINSOO (Tartto)

Virittäjän Viron-bibliografiaa 1981—90

Virittäjässä 1961 s. 107—114 julkaistiin laatimani luettelo »Virittäjässä 1897—1959 julkaistuja viron kieleen ja kulttuuriin liittyviä kirjoituksia sekä virolaisten kirjoittajien kirjoituksia» sekä Virittäjässä 1982 s. 69—74 sen jatko »Virittäjän Viron-bibliografiaa 1960—80». Nyt julkaistava luettelo, joka on koottu 10 seuraavan vuoden ajalta, on laadittu samojen periaatteiden mukaan kuin edeltäjänsäkin. Kirjoituksia on Virittäjän sivuilta poimittu kaikkiaan 88, kirjoittajia on 47. Kursivoidut numerot tarkoittavat vuosilukuja eivätkä Virittäjän vuosikerran järjestysnumeroa.

ALVRE, PAUL Eesti vana kirjakeele üxigka	83: 523—524
ARISTE, PAUL Kukkosen vatjan sanakirja (LAURI POSTI — SEPPO SUHONEN Vatjan kielen Kukkosen murteen sanakirja)	81: 365—367
ELOMAA, JARMO Uutta viron kielen tutkimusta (ÜLLE VIKS Klassifikatoorne morfoloogia: verb; MATI EREL T Adjektiivatribuut eesti keeles)	82: 230—234